

מסורת הש"ס
 א. ברכות כב.א. חולין פב.ב. קל"ב. ירושלמי ברכות פ"ג הי"ד. עיין ירושלמי כלאים פ"ח הי"א. ילק"ש תורה תשנה. שם תתק"ז.

גרסות
 אשכנז תירוש ויצהר רבינו גרשום גרס כנראה: אשכנז תירוש ויצהר דגן ויצהר. כל דתקיננו ברוב כתיב: כל דתקון.

ושואלים: אשכנז [מצאנו איפוא] מקור בתורה לגבי תירוש ויצהר, שאינם מתעשרים מזה על זה, שהרי לכל אחד מהם נאמר "חלב" בפני עצמו, אבל תירוש ודגן, או דגן ודגן, כגון חיטה ושעורה, מניין שלא יביא תרומה ממין על מין אחר? ומשיבים, דבר זה נלמד מקל וחומר: ומה תירוש ויצהר שאינן כלאים זה בזה, שמותר לזרוע יחד חרצנים של גפן וזית – אין מתעשרין מזה על זה, תירוש ודגן, דגן ודגן, שהם כלאים זה בזה, שאסור לזרועם יחד – אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה? ושואלים: ולדעת ר' יאשיה שאמר: אין איסור זריעה של כלאים מהתורה עד שיזרע חטה ושעורה (שני מיני דגן) וגם חרצן של ענב במפולת יד, בזריעה אחת, היכי מייתי לה [איך הוא מביא אותה], איך הוא לומד שתירוש ודגן או דגן ודגן אינם מתעשרים מזה על זה? ומשיבים: מייתי לה הכי [הוא מביא, לומד, אותה כד]: ומה תירוש ויצהר, שאינן כלאים זה בזה אפילו על ידי דבר אחר, שאפילו היה זרוע מין דגן נוסף עימם לא היו נאסרים – בכל זאת אין מתעשרין מזה על זה, תירוש ודגן (כגון חיטה וחרצן), וכן דגן ודגן (חיטה ושעורה), שהן כלאים זה בזה על ידי דבר אחר, כשמוסיף שעורה לחיטה ולחרצן, או כשמוסיף חרצן לחיטה ולשעורה –

אשכנז תירוש ויצהר – דאין מעשרין מזה על זה, דהכי כתיב "חלב" לכל אחד. תירוש ודגן – ללא כתיב צמרויהו ללא חלב, מנלן ללא יתרוס מדגן על תירוש ומתירוש על דגן? דגן ודגן – מיטין על שעורין, ושעורין על מיטין. גפנים וזיתים – אינן כלאים זה עם זה, דגן ודגן – כלאי זרעים מדרצנן, דגן ותירוש – כלאי כרס מדאורייתא. ולרבי יאשיה דאמר – דגן ותירוש אינן כלאים, ודגן ודגן אינן כלאים, עד שיזרע שלשתן צבת אחת צמפולת יד. היכי מייתי לה – צקל ותומר. אפילו על ידי דבר אחר – שאס זרע מין שלש, או מיטין או שעורים – אינן כלאים, עד שיהא שני מינין דגן ומין כרס. תירוש ודגן – שכן שני מינין, כלאים על ידי מין שלש. או דגן ודגן שכן כלאים על ידי כרס – אינו דין כו'.

אשכנז תירוש ויצהר; תירוש ודגן, דגן ודגן מניין?
 – קל וחומר: ומה תירוש ויצהר שאינן כלאים זה בזה – אין מתעשרין מזה על זה; תירוש ודגן, דגן ודגן, שהם כלאים זה בזה – אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה? ולרבי יאשיה דאמר: אעד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, היכי מייתי לה? – מייתי לה הכי: ומה תירוש ויצהר, שאינן כלאים זה בזה אפילו על ידי דבר אחר – אין מתעשרין מזה על זה; תירוש ודגן, דגן ודגן, שהן כלאים זה בזה על ידי דבר אחר –

תוספות

ומה תירוש ויצהר שאינם כלאים זה בזה כו' – מחדש וישן לא מציינן למידן קל וחומר כי האי גוונא: ומה חדש וישן שאינם כלאים זה בזה. דהוי מצי למימר: מעשר של כבשים ועזים יוכיח, שהן כלאים זה בזה ומתעשרין זה על זה – אף אני אביא תירוש ודגן, דגן ודגן. ואם תאמר: השתא נמי דעביד קל וחומר מתירוש ויצהר, אכתי כבשים ועזים של מעשר בהמה יוכיח! יש לומר: דלא שייך, משום דלא מציינו במעשר בהמה דברים אלו, דאיכא תירוש ויצהר של שנה אחת ואינם כלאים, ואינם מתעשרין. אבל מקל וחומר דחדש וישן שייך למימר טפי, משום דמציינו נמי במעשר בהמה דחדש וישן שאינן כלאים (זה על זה) ואין מתעשרין מזה על זה, וכבשים ועזים שהם כלאים זה בזה – מתעשרין מזה על זה.

דגן ודגן שהם כלאים זה בזה כו' – כתוב בקונטרס דכלאי זרעים של דגן ודגן דרבנן. ודומה שטעות סופר הוא, דכאן משמע שהוא דאורייתא. וכן מוכח בפרק קמא דקדושין (לט,א) וכן בפרק "כל הברש" (חולין קטו,א) דפריך: כלאי זרעים ליתסרו, דהא תיעבתי לך הוא. ואין חילוק בין כלאי הכרם לכלאי זרעים, אלא שזה מותר באכילה וזה אסור אפילו בהנאה. ואפילו רבי יאשיה נמי אית ליה כלאי זרעים, ומחייב אפילו בחטה ושעורה לחודיהו משום כלאי זרעים. והא דקאמר הכא דלרבי יאשיה תירוש ודגן דגן ודגן שהן כלאים זה בזה על ידי דבר אחר – משום תירוש ודגן נקט "על ידי דבר אחר", דלא מחייב משום כלאי הכרם אלא בשלשה מינין. אבל משום כלאי זרעים – חייב בתרי. וכן מוכח בסוף פרק "אותו ואת בנו" (חולין פב,ב) דמייתי התם: הזורע כלאים לוקה. ומסקינן: מילתא אגב אורחא קא משמע לן, דאיכא תרי גווני כלאים. לאפוקי מדרבי יאשיה, דאמר: עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, קא משמע לן דכי זרע חטה וחרצן, שעורה וחרצן נמי חייב. שמע מינה דמודה רבי יאשיה בחטה ושעורה. ועוד נראה לפרש, דקרי תרי גווני כלאים: כלאי זרעים וכלאי כרם, כגון: חטה ושעורה, חטה וחרצן. ובחד מודה רבי יאשיה דלקי, ובחד פליג. אבל חטה וחרצן, שעורה וחרצן – כולו חד גוונא הוא. ועוד יש ספרים שכתוב בהם בהדיא: "חטה וחרצן, או שעורה וחרצן". ואפילו [לספרים] שכתוב שם "ושעורה" – פירושו "או", כמו: או שעורה וחרצן. ולהכי לא מצי לאוקמי כלאים בבת אחת, כגון חטה ושעורה וחרצן דלקי תרתי, לאפוקי מדרבי יאשיה, דהא לרבי יאשיה נמי לקי תרתי. וכן מוכח נמי בירושלמי במסכת כלאים פרק שמיני, דקאמר התם: כתיב "לא תזרע כלאים כרמך", אלמא שאינו חייב עד שיזרע שני מינין

עיונים

ומה תירוש ויצהר שאינן כלאים זה בזה לענין הרכבה של אילן באילן – בודאי יש בהם איסור כלאים. אלא כאן מדובר לענין איסור זריעה, וטעם הדבר מבואר בירושלמי פאה (פ"א ה"ד) שלשון הפסוק היא "שדך לא תזרע כלאיים" (ויקרא, יט, ט) ואילנות אין בהם זריעה (אלא נטיעה). תירוש ודגן ודגן תירוש ודגן נאסרו הן לזרועם ביחד, והן בהנאתם, שנאמר בכלאי הכרם: "פן תקדש המלאה" (דברים כב, ט), ומשמעות הדבר איסור הנאה. ואילו בדגן ודגן אסור לזרועם כדין כלאי זרעים, אך לא נאסרה ההנאה מהם או אכילתם. ומדברי הגמרא נראה שאיסור כלאי זרעים הוא מהתורה, ומתוך כך תמהו התוספות (ד"ה דגן) על רש"י שכתב שאיסור כלאי זרעים הוא מדרבנן. ולר' יאשיה ראה בתוספות (ד"ה דגן) שפירשו את טעמו של ר' יאשיה מכך שלשון הכתוב "לא תזרע כרמך כלאים" (דברים כב, ט) משמעה שלא יזרע שני מינים בכרם, מלבד זרע הכרם (החרצן). ולדעת חכמים (ר' יונתן) החולקים על ר' יאשיה איסור כלאי הכרם הוא אפילו במין אחד עם החרצן, וכן לדעתם אין צריך שיזרעו את הכלאיים במפולת יד וגם הזורע דגן בכרם חייב (רוב הראשונים, תוספות מנחות טו,ב ד"ה ואסרו). ויש מהראשונים הסבורים שגם לדעתם כלאי הכרם נאסרו רק כשהדגן והחרצן הם במפולת יד (רמב"ן).

זרעים (שני מיני זרעים). וכך פירש רש"י (ד"ה ולר' יאשיה). אך התוספות (ד"ה דגן) טענו כי לדעת ר' יאשיה בודאי עובר על איסור כלאיים בזריעת שני זרעים, בשדה כמו בכרם. אלא שלענין כלאי הכרם, שיש בהם איסור הנאה – אינו חייב אלא על זריעה של חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. והם פירשו את שאלת הגמרא כאן רק ביחס לתירוש ודגן, שהרי לשיטת ר' יאשיה, אם זורע חרצן זרע אחד – אינו חייב משום כלאים. אמנם לשיטת ראשונים רבים ר' יאשיה סבור שאמנם חיוב מלקות יש רק כשזרע חטה ושעורה וחרצן כאחד, ומכל מקום איסור יש בכך גם כשזרע רק מין אחד של זרע בכרם (רמב"ם, ראב"ד ועוד). ונמצא שאין מקום לשאלת הגמרא כאן לא על תירוש ודגן – שהרי גם זה בכלל כלאי הכרם, וגם לא לגבי דגן ודגן – שהרי זה בכלל כלאי זרעים. ויש שהסביר כי שאלת הגמרא כאן מתייחסת רק לדגן ודגן. לדעתו סבור ר' יאשיה, כי אין איסור כלאי זרעים בשדה רגיל אלא בשלושה מיני זרעים יחד (כשיטת ר' יהודה בירושלמי שהביאו בעלי התוס'), אבל הזורע רק חיטה ושעורה אינו חייב משום כלאים. ולפי דרך זו שאלת הגמרא מניין שאינם מתעשרים מזה על זה (לחם משנה מאכלות אסורות פ"י ה"ז).

אורה ההלכה

עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד אין הזורע כלאי הכרם לוקה עד שיזרע בארץ ישראל חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. כר' יאשיה. (רמב"ם ספר זרעים הלכות כלאים פ"ה ה"ב. שו"ע יו"ד רצו, א).

ולר' יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן וכו' משאלת הגמרא, המתייחסת הן לגבי תירוש ודגן, והן לגבי דגן ודגן, נראה שלר' יאשיה אין איסור מהתורה לזרוע מין אחד של זרעים עם חרצן, או שני מיני זרעים בכרם שכבר נטוע, וכן אין הוא אסור כלאי

ושני מינין בעלמא – שאינו דגן, כגון פולין ועדשים, מנלן ללא יתעשרו מזה על זה? ושואלים: למדנו, איפוא, שאין תורמים ומעשרים ממין על שאינו מינו, לגבי דגן תירוש ויצהר, שזכרו בכתיב. ושני מינין בעלמא [בכילד], מנלן [מנין לנן], שאין תורמים ומעשרים מזה על זה? ומשיבים: הני [אלן]. המינים האחרים דרבנן ניהו ומעשרים מזה על זה? ומשיבים: הני [אלן]. החובת הפרשת

תורמים ממין על שאינו מינו, ממה שחילקה התורה "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", אם כן, גבי [אצל] מעשר בהמה, דלא כתיב [שלא נאמר] "וכל מעשר בקר ומעשר צאן", "מעשר" לגבי בקר לחוד, ו"מעשר" לגבי צאן לחוד, אלא נאמר: "וכל מעשר בקר וצאן" (ויקרא כו, לב).

תוספות

בכרם, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: מין אחד. על דעתיה דרבי יונתן "שדך לא תזרע כלאים", לאיזה דבר נאמר "לא תזרע כרמך כלאים" – להעביר עליו אפילו מין אחר. על דעתיה דרבי יאשיה כתיב "שדך לא תזרע כלאים", לאיזה דבר נאמר "לא תזרע כרמך כלאים"? חבריא אמרי: להתראה, שאם התרו בו משום "שדך" – לוקה, משום "כרמך" – לוקה.

ואי לא מחייב רבי יאשיה בכלאי זרעים בלא כרם – אי הכי מאי קבעי: "כרמך" למה לי? דלא משמע לפרש דבעי למה נאמר "כרמך" בלאו שני, שהיה לו לומר בלא אחד – דאין קושיא דרבי יונתן בענין זה. אלא לגמרי (כזה) בעי (כמשמעו) למה לי "כרמך" כלל. הלכך כולם ודאי מחייבי משום כלאי זרעים בשני מינין. אלא בכלאי זרעים פליגי, דרבי יאשיה לא מחייב משום כרם עד דאיכא שני מיני בהדי חרצן, כגון חטה ושעורה וחרצן. ורבי יונתן מחייב אפילו במין אחד בהדי חרצן. ואין לתמוה: לרבי יאשיה, מאי שנא דבכלאי זרעים מחייב בשני מינין, ובכלאי כרם בעי שלושה מינים? דמשמע ליה זריעת כלאים – שני מיני זרעים, וחרצן לאו מין זרעים הוא, הלכך איכא לפרושי קרא הכי: לא תזרע בהדי כרמך כלאים, דהיינו שני מיני זרעים. ומיהו, רבי יהודה ודאי משמע במסכת כלאים (פרק א משנה ט) דלא מחייב נמי בכלאי זרעים עד שיזרע חטה ושעורה וכוסמין, או שני חטין ושעורה, או שני שעורים וחסה, דבעי כלאי זרעים בהדי "שדך". ומיהו, קרא ד"בהמתך לא תרביע כלאים" לא אפשר לו לפרושי הכי.

אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה? ושני מינין בעלמא מנלן? – הני דרבנן ניהו, וכל דתקיננו רבנן – פיעין דאורייתא תקיננו, מה דאורייתא שני מינין אינן מתעשרין על זה – דרבנן נמי. אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: אלא מעתה, גבי מעשר בקר, דלא פתיב "וכל מעשר בקר ומעשר צאן", תורמים ממין על שאינו מינו, ממה שחילקה התורה "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", אם כן, גבי [אצל] מעשר בהמה, דלא כתיב [שלא נאמר] "וכל מעשר בקר ומעשר צאן", "מעשר" לגבי בקר לחוד, ו"מעשר" לגבי צאן לחוד, אלא נאמר: "וכל מעשר בקר וצאן" (ויקרא כו, לב).

משה שחילקה התורה "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", אם כן, גבי [אצל] מעשר בהמה, דלא כתיב [שלא נאמר] "וכל מעשר בקר ומעשר צאן", "מעשר" לגבי בקר לחוד, ו"מעשר" לגבי צאן לחוד, אלא נאמר: "וכל מעשר בקר וצאן" (ויקרא כו, לב).

משה שחילקה התורה "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", אם כן, גבי [אצל] מעשר בהמה, דלא כתיב [שלא נאמר] "וכל מעשר בקר ומעשר צאן", "מעשר" לגבי בקר לחוד, ו"מעשר" לגבי צאן לחוד, אלא נאמר: "וכל מעשר בקר וצאן" (ויקרא כו, לב).

ושני מינין בעלמא דרבנן – משמע דכל מינין דלא כתיבי בהאי קרא – דרבנן, והכא לא כתיב אלא דגן ותירוש ויצהר. ובפרק "כיצד מברכין" (ברכות לו, א) נמי אמר דמעשר צלף דרבנן. וגבי ליטרא קציעות ביצה (ג, ב) נמי אמר דדבר שבמנין אפילו באלף לא בטיל בדרבנן. ובפרק קמא דראש השנה (טו, ב) מעשר סתם חרובין דרבנן. אף על גב דבספרי לא פטר (לא) [אלא] חרובי שיטה וצלמונה ולא סתם חרובין. וכל הנהו דרשות דספרי דמרבין אפילו קטנית ופירות האילן וירק לענין מעשר – אסמכתא בעלמא ניהו. וכי האי גוונא אשכחן כל מילי דשבות ומשום מצוה בפרק "משילין" (ביצה לו, ב) דדריש בתורת כהנים מ"שבתון" – שבות, ואסמכתא בעלמא היא. וכהן שעלתה בידו תאנה של טבל בפרק "אלו הן הלוקין" (מכות יט, ב) דכהן שאכלה לוקה כו' – היינו מכת מרדות. והא דאמר בסוף "הערל" (יבמות פא, א) דעגול אינו עולה – התם רבנן כעין דאורייתא תיקון. והא דאמרינן בפרק "הנודר מן הירק" (נדרים נה, א) ד"דגן" משמע כל מילי דמידגן, אפילו קטנית – אומר רבינו תם דהיינו בנדרים, דהלך אחר לשון בני אדם. ודפליגי רבי אליעזר ורבי יהושע בפרק "העור והרוטב" (חולין קכ, ב) בדון מינה ומינה, בדון מינה ואוקי באתרה – משכחת לה דפליגי בדאורייתא, כגון משקה היוצא מן הדגן, כגון מלילות שריסקן וסחטון, כדאמר בפרק קמא דשבת (יט, א). והא דתנן במסכת פרה (פרק יא משנה ג): דבילה של תרומה שנפלה לתוך [מין] חטאת כו' עד דאמר: האוכלה במיתה – לאו דוקא, אלא חומר דרבנן כעין איסור מיתה, ונפקא מינה לאלקויי טפי משאר מלקיות, או לקוברו בין רשעים גמורים. אי נמי: לסימנא בעלמא נקט דבילה, שאם נפל במי חטאת דבר שתומתו דאורייתא. ואף על גב דמה נפשך תרומת פירות דרבנן – מכל מקום שייך לאחמורי טפי, גזירה משום דגן תירוש ויצהר דאורייתא. ובירושלמי בריש פרק מסכת מעשרות משמע קצת דקרא דדרשינן מינה חיוב מעשר בפירות וקטנית – דרשא גמורה היא. דאמר התם: "עשר תעשר" הייתי אומר כל הדברים חייבים במעשר כו', עד: אין לי אלא תבואה, קטנית מנין? תלמוד לומר: "וכל מעשר הארץ" – לרבות שום ושחלים ורגיר. יכול שאני מרבה אף העליון, זרע כרשינין, זרע לפת וצנונות ובצלים, ושאר זרעוני גינה שאין נאכלין? תלמוד לומר: "מזרע הארץ" – לא כל [זרע] הארץ, ו"מפרי העץ" – לרבות כל פירות האילן. או יכול שאני מרבה חרובי שיטה וצלמונה וחרובי גירמה – תלמוד לומר: "מפרי העץ" – ולא כל פרי העץ. ירקות מנין? איסי בן עקביא אומר: המעשרות לירקות מדבריהם. משמע דירקות מדבריהם, אבל קטנית ופירות דאורייתא. ויש לפרש דהכי קאמר: מדבריהם – כלומר, דאין להם אסמכתא מן הפסוק כמו שיש לקטנית ושאר פירות. ובספרי נמי בפרשת "עשר תעשר" לא מיייתי שום קרא לירקות. דאף על גב דקתני התם: מנין לרבות ירקות למעשרות – בשום ושחלים ורגיר איירי, כדקתני התם בהדיא. ובתורת כהנים בפרשת "אם בחקותיי מביאה בקוצר, ואינו מאריך שם כמו בספרי. ושמה לא רצו להסמיך ירקות על שום פסוק, לפי שיש ענינים שנראה להם להקל בירקות יותר מבשאר דברים. כי ההיא דקאמר בירושלמי במסכת חלה פרק "שתי נשים": אמר רבי יוחנן: רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות, עד שבאו הרובים ובטלו. מאן אינון "הרובים" – תורגמינא (אמר). רבי זעירא ורב יהודה בשם שמואל אמר: חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש. רבא בשם שמואל: לא חשו אלא לתרומת דגן ותירוש ויצהר. רבי אבא בשם רבי שמואל: לא חשו אלא לתרומה גדולה, אבל לירקות – אפילו לתרומה גדולה לא חשו. דתני איסי בן עקביא: מעשרות לירקות מדבריהם.

אלא מעתה גבי מעשר בהמה דלא כתיב מעשר בקר [כו'] יתעשרו מזה על זה – ואם תאמר: הא אתא למילף קל וחומר מחדש וישן שאינן כלאים זה בזה ואין מתעשרין? ויש לומר, דאיכא למימר: כבשים ועזים וכיוצא בהם כלאים ומתעשרין, כדמרבינן לעיל "מצאן" כו'. ומשני: אמר קרא "העשירי", שבא לחלק וליתן עשירי לזה ועשירי לזה. ופרך: כבשים ועזים נמי! דבשלמא אי לאו "העשירי" – לא ילפינן כבשים ועזים מקל וחומר דישן וחדש, כיון דרבי רחמנא "צאן", כדאמר. אבל השתא דכתיב "העשירי" לחלק על כל מין ומין, דאיתי כמו "ראשית" דבסמוך דגבי דגן, שבא ליתן ראשית לכל מין ומין.

עיונים

הני דרבנן ניהו מדברי הגמרא הללו הוכיחו הראשונים את שיטתם שחיוב הפרשת תרומות ומעשרות בכל מיני הצומח חוץ מדגן תירוש ויצהר הוא מדברי חכמים (ראה רש"י ד"ה הני, תוספות ד"ה ושני). אך שיטת הרמב"ם (תרומות פ"ב ה"ו) שכל חיוב

מסורת הש"ס
ב. פסחים לב. קטז, ב.
יומא לא, א. יבמות יא, א.
סה, א. קדושין מג, ב. ילק"ט
תורה תשנה.

גרסות

דרבנן נמי ברוב כתיב:
דרבנן נמי שני מינין אין
מתעשרין מזה על זה.
רבא בר רב חנן לאביי
בכתיב: רב חנן לאביי
ברוב כתיב: רב אבא בר
חנן לרב אמי ויש בכתיב
ובש"מ: רב אבא בר ממל
לרב אמי.

הפרשת תרומות ומעשרות בכל המינים הוא מהתורה, חוץ מירקות. ויש שהסבירו שהסוגיות בעניין זה חלוקות, והרמב"ם הסתמך בדבריו על דעת הירושלמי (רדב"ז שם. ערוך השולחן, זרעים, סימן נד, ב).

מסורת הש"ס
א. עיני תמורה ה.א.
ב. ב"ק עח.א. בכורות
יב.א. ט.ב.

גרסות

יתעשרו מזה על זה
בכתי"י: הכי נמי דיתעשרו
מזה על זה.

ותן עשירי לזה בכתי"י
ועוד: ועשירי לזה.

וצאן משמע כל צאן אחד
ברוב כתי"י: וצאן כל
משמע צאן אחד וכן
בהמשך. וראה במשנה לעיל
נ.א.

משמע כל דגן אחד
בכתי"י: דגן משמע כל דגן
אחד וברוב כתי"י: כל
משמע דגן אחד ויש בכתי"י:
כל חלב תירוש ודגן כל
משמע כדגן אחד וראה
ברבינו גרשום.

כבשים ועזים נמי לכתוב
בכמה כתי"י משפט זה חסר,
וברוב כתי"י: כבשים ועזים
נמי לא לכתוב.

אבל כבשים ועזים
מתעשרין בכתי"י: אבל
כבשים ועזים מתעשרין
מזה על זה.

אבל הכא בכתי"י: אלא
הכא.

בריה דרב נחמן ברוב
כתי"י: בריה דרב נתן וכן
בהמשך.

לערבו לבקר בצאן בכתי"י
ועוד: לערובו בצאן ויש
בכתי"י: ליערבו בקר וצאן.

יתעשרו מזה על זה! אמר ליה [לז] אביי: אמר קרא [הכתוב] "וכל מעשר
בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש לה" (ויקרא כז,
לב), ומלה זו שהיא מיותרת באה להדגיש: תן עשירי לזה ותן עשירי לזה,
לכל מין בפני עצמו. ומקשים: אי הכי [אם כן]. כבשים ועזים נמי [גם כן]
לא יתעשרו זה על זה! ומשיבים: מה
שנאמר שם "וצאן" (שם), ולא
"כבשים ועזים", משמע ממנו שכל
סוגי צאן הם מין אחד למעשה.
ושואלים: אם כן, הכא נמי לימא
[כאן גם כן, לגבי תרומות ומעשרות,
נאמר] כי "דגן" משמע שכל סוגי דגן
אחד הם, ומפרישים מחיטה על
שעורה: אמר אביי: נאמר "כל חלב
יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם"
(במדבר יח, יב), בלשון רבים, ומכך
למדים שנותנים "ראשית" (תרומה)
לכל מין ומין. ומעירים: וכן אמר ר'
אילעאי: נאמר "ראשיתם" בלשון
רבים ללמד על נתינת "ראשית" לכל
מין ומין. רבא אמר: בלא הלימוד
מ"ראשיתם" נמי [גם כן] אין בכך
קושי, כי לומר שמשמע מן המלה
"דגן" שכל סוגי דגן אחד הם, לענין
תרומות ומעשרות – לא מצית אמרת
[אין אתה יכול לומר] כמו "וצאן" לענין
מעשר בהמה, שכן בשלמא התם
אמרין [נניח שם אומרים אנו]: "וצאן"
משמע ממנו שכל צאן אחד למעשה,
מפני דאי סלקא דעתך [שאם עולה על
דעתך] שכבשים ועזים נמי [גם כן] אין
מעשרים מזה על זה – לכתוב
[שתכתוב] התורה בלשון כללית: "וכל
מעשר בהמה", ולא תחלק בין בקר
וצאן, והיינו אומרים שכל מיני
הבהמה, וגם כבשים ועזים, אין
מתעשרים מזה על זה, כפי שיבואר

יתעשרו מזה על זה! אמר ליה: אמר קרא
"העשירי" – תן עשירי לזה, ותן עשירי לזה. – אי
הכי, כבשים ועזים נמי! – "וצאן" – משמע כל
צאן אחד. – הֲכֵא נְמִי לִימָא: מְשַׁמַּע פֶּל דְּגָן אֶחָד!
אָמַר אַבְיִי: "רֵאשִׁיתָם", וְכֵן אָמַר רַבִּי אֵילְעָא:
"רֵאשִׁיתָם". רַבָּא אָמַר: בְּלֵא "רֵאשִׁיתָם" נְמִי, מְשַׁמַּע
פֶּל דְּגָן אֶחָד – לֵא מְצִית אֶמְרָתְךָ; בְּשַׁלְמָא הָתָם
אֶמְרִינן: "וצאן" – מְשַׁמַּע פֶּל צֶאֱן אֶחָד, דְּאֵי סִלְקָא
דְּעִתָךְ כְּבָשִׂים וְעִזִּים נְמִי – לְכַתּוּב: "וְכָל מַעְשֵׁר
בְּהֵמָה". וְכִי תִימָא: אֵי פְתִיב "כָּל מַעְשֵׁר בְּהֵמָה"
הוּי אֶמְינָא אֶפִּילוּ חֵיָה – בְּ"פְתַחְתָּ" "פְתַחְתָּ" מְקַדְּשִׁים
גְּמַר. וְאֵתִי בְקָל וְחֹמֶר מְחַדֵּשׁ וְיִשָּׁן, "בְּקָר וְצֶאֱן"
לְמָה לִי? בְּקָר וְצֶאֱן הוּא דְּאֵין מְתַעֲשְׂרִין מְזָה עַל
זָה, אֲבָל כְּבָשִׂים וְעִזִּים – מְתַעֲשְׂרִין. אֲבָל הֲכֵא –
מִי סָגִיא דְלֵא פְתִיב "דְּגָן" לְמַעוּטֵי שְׂאָר מִינֵין?
מְתַקִּיף לָהּ רַב הוֹנָא בְרִיה דְּרַב נַחֲמָן: אֵימָא לְעַרְבוּ
לְבָקָר בְּצֶאֱן! אָמַר לִיה מַר זֹטְרָא בְרִיה דְּרַב נַחֲמָן:
לְרַבָּא אֵית לִיה נְמִי "הַעֲשִׂירִי".

אֵיכָא דְאָמְרִי, אָמַר רַבָּא: בְּלֵא "עֲשִׂירִי" נְמִי לֵא
מְצִית אֶמְרָתְךָ בְּקָר וְצֶאֱן מְתַעֲשְׂרִין מְזָה עַל זָה,

להלן. ותחילה מעירים: וכי תימא [ואם תאמר]: אי כתיב [ואם היה נאמר] "כל
מעשר בהמה" הוי אמינא [היינו אומר] כי אפילו חיה חייבת במעשר, מפני
שחיה בכלל בהמה, ולכן הוצרך לומר "בקר וצאן" – דבר זה יש לדחות,
שכן דין זה בגזירה שווה "תחת" "תחת" משאר קדשים גמר [למד] (ויקרא
כב, כז. שם כז, לב), שאין חיה בכלל הציווי. וחוזרים לדברים שנאמרו
למעלה, שאם נניח שכבשים ועזים מתעשרים מזה על זה, אפשר היה לכתוב
"וכל מעשר בהמה", ואתי [ובא. נלמד] שאין מעשרים ממיני הבהמה זה על
זה, בקל וחומר מחדש וישן, שאינם כלאים, ואף על פי כן אין מעשרים
מזה על זה. ואם כן, מה שחילקה התורה "בקר וצאן" למה לוי? אלא בא
הדבר לומר: בקר וצאן הוא שאין מתעשרין מזה על זה, אבל כבשים
ועזים, שהם בכלל "צאן" – מתעשרין מזה על זה. אבל הכא [כאן]. לענין
"דגן" האמור בתרומות ומעשרות – מי סגיא [האם אפשר] דלא כתיב [שלא
ייכתב] בפסוק זה דגן כלל? הרי צריך לכתוב אותו לגופו, לחייבו בתרומות
ומעשרות, יחד עם תירוש ויצהר, למעוטי [למעט] שאר מינין, שאינם חייבים
בתרומה ומעשר מן התורה. ולכן אין מקום ללמוד ממנו שכל מיני הדגן מין
אחד הם. מתקף לה [מקשה על כן] רב הונא בריה [בנו] של רב נחמן:
מנין לרבא שהייתור "בקר וצאן" מלמדנו שאינם מתעשרים מזה על זה? אימא
[אומר] שיש ללמוד מכאן לערבו [שיערבו] לבקר בצאן, ויתעשרו מזה על
זה! אמר ליה [לז] מר זוטרא בריה [בנו] של רב נחמן: לרבא אית ליה
נמי [יש לו גם כן] דרשה זו של "העשירי", המלמדת שצריך לתת מעשר
לבקר לעצמו ולצאן לעצמו.

עד כאן מהלך הסוגיה לפי דרך אחת. איכא דאמרי [יש שאומרים] כך:
לאחר שהסביר אביי כי בקר וצאן אינם מתעשרים מזה על זה בגלל יתור
המלה "העשירי", המלמד: תן עשירי לזה ועשירי לזה, אמר רבא: אף בלא
דרשת "עשירי" נמי לא מצית אמרת [גם כן אין אתה יכול לומר] שבקר
וצאן מתעשרין מזה על זה,

יתעשרו מזה על זה – נקרא ולאן. אמר קרא העשירי – דמנן "מעשר"
א"צק" ו"עשירי" סמן א"לאן", להשתא כתיב מעשר לכל חד וחד. כבשים
ועזים נמי – לא לעשרי. כי היכי דלעיל כתיב "חלב" ו"חלב" אחירוש
ודגן, ודקשינן דגן דגן מקל וחומר דתירוש ויצהר. והכא נמי דקשינן קל וחומר
דחדש וישן! ומשני: "ולאן" משמע כל
לאן אחד. ראשיתם – סמוך ל"דגן"
הוי "ראשיתם", לומר: מן ראשית לכל
דגן ודגן, נסדר "ויקח קרח". בשלמא
התם דרשינן וצאן משמע כל צאן
אחד – דמיימתי לן קראי. דאי
סלקא דעתך כבשים ועזים נמי –
לא לעשרו אהדדי – לכחזו רחמנא
"וכל מעשר בהמה", ולא ידענא דמין
על שאינו מינו לא, דאחי מקל וחומר
מחדש וישן. וכי תימא אי כתב בהמה
הוה אמינא חיה בכלל בהמה –
ולייזי חיה צממא, כדקיימא לן צבנא
קמא (נדב, ז): חיה צבנא להרבעה
– משום הכי לא הוה לריך למכתב
"צקרא ולאן", דאנא גמיר "תחת" "תחת"
מקדשים; כתיב הכא (ויקרא כז): "תחת
השבט" וכתיב התם (ויקרא כז): "תחת
אמו", והתם חיה לא, דכתיב: "שור כשז
ועז". הלכך לכחזו צממא, ואחי נקל
וחומר מחדש וישן דמין צממא מינו לא.
ולחכי כתב "צקרא ולאן" – למימרא
דצקרא ולאן הוא דאין מתעשרין, הא לאן
ולאן מתעשרין. אלא הכא גבי דגן –
לא מיימתי קרא למידעש דתירוש ודגן
הוא דאין מתעשרין, הא דגן ודגן
מתעשרין, דמי סגיא ללא כתב "דגן"
למעוטי שאר מינין ללא ליחייבו צממא
מדאורייתא? אימא לערבו לבקר וצאן
– כלומר, מנא ליה לרבא להלכי כתיב
"צקרא ולאן", דלא יתעשרו מזה על זה?
אימא להכי פרטינאו קרא צבנא –
לערינאו דלעשרו אהדדי. דאי הוה כתב צממא – הוה מיימתי מחדש וישן,
דמין צממא מינו לא, ולהכי אדכרינאו צבנא – למימרא דלעשרינאו אהדדי!
וקא סלקא דעמיה דרב הונא, דמדכרנא ליה ליה "ראשיתם" – "העשירי" נמי
לית ליה לרבא, דלירוש: מן עשירי לזה ועשירי לזה, הואיל ולא כתב "מעשר
צקרא ומעשר לאן".

תוספות

אמר אביי ראשיתם כו' רבא אמר בלא ראשיתם כו' – תימא: דברק קמא
דתמורה (ה,א) גבי הא דאמר אביי דכל [מילתא] דאמר רחמנא לא
תעביד אי עביד מהני, פריך מתורם ממין על שאינו מינו, דאמר רחמנא: תן
חלב לזה [וחלב לזה], ותנן: דאם תרם – אין תרומתו תרומה; ומשני: אמר
קרא "ראשיתם". אלמא מוקי ליה אפילו לתירוש ויצהר, לאשמועינן דלא
מהני. והכא מוקי לה לחלק במיני דגן, דאין תורמין מזה על זה! ורבא אמר:
בלא "ראשיתם" נמי לא מצית אמרת, [וידגן] משמע [כל] דגן אחד, דמוקי
בהדיא התם להכי. דקאמר התם: ולרבא דאמר לא מהני, אי לאו דאמר
רחמנא "ראשיתם" הוה אמינא: תירוש ויצהר דכתיב בהו "חלב" "חלב" –
שאינו תורמין, תירוש ודגן דחד "חלב" כתיב בהו – [תורמין] מהאי אהאי.
כתב רחמנא "ראשיתם" ויש לומר: דלאביי דאין משמע דהאי "ראשיתם" לחלק
במיני דגן, דמדסמך ליה קרא ל"ודגן". ומוקי נמי לומר דלא מהני. דמשמע
דקרא אכולהו מיני דכתיבי בקרא, לחלק בתירוש ויצהר לא איצטריך, אלא
לומר דלא מהני. וכי היכי דלא מהני בתירוש ויצהר – לא מהני נמי במיני
דגן. ורבא דקאמר הכא: לא צריך – משום דמקל וחומר נפקא כדלעיל. ומן
"דגן" ליכא למידעש, דמשמע [כל] דגן אחד כדקאמר הכא. דאיצטריך לגופיה,
למעוטי שאר מינין. והתם נפקא לן "מראשיתם" כדאשכחן בכמה דוכתי
[פסחים יח,ב]. מילתא דאתאי בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. והשתא נמי
ניחא הא דמיימתי הכא "ראשיתם" על דגן ודגן, והתם מיימתי ליה רבא על דגן
ותירוש. דודאי תרוייהו נפקי מקל וחומר, בין תירוש ודגן, בין דגן ודגן, ומכל מקום כתיביה אתרוייהו, כמו מילתא דאתאי בקל וחומר טרח וכתב לה קרא.
ואם תאמר: ולרבא, כיון דכתיב "ראשיתם" אכולהו, "חלב" "חלב" למה לוי? ויש לומר: משום דלא הוי מוקמינן "ראשיתם" אתירוש ויצהר, כיון דאינם כלאים
זה בזה.

ואתי בקל וחומר מחדש וישן – לא הוי מצי למימר דאתי בהיקשא ד"עשר תעשר" דלעיל, דהא אמר רבא לעיל: לשנה הקשתיו ולא לדבר אחר.
אימא לערובו בצאן – דכתבינאו בחד "מעשר", ולא כתב "ומעשר צאן".

עיונים

אמר קרא העשירי תן עשירי לזה וכו' הפירוש בפנים הוא פירוש התוספות (לעיל נד,א
ד"ה אלא), שהמלה "העשירי" מתייחסת באופן כללי לדין מעשר בהמה, לומר שמעשרים
כל מין לעצמו. ולפי זה מובנת שאלת הגמרא: אם כן הוא הדין לכבשים ועזים, שהרי
הם מינים שונים! אבל רש"י פירש כי המלה "העשירי" מתייחסת ל"צאן" האמור בפסוק,
ולדרך זו התורה הפרידה בין בקר לבין צאן, "מעשר בקר, וצאן... העשירי". ולפי זה לכאורה
אין מקום לשאלת הגמרא "אי הכי עזים וכבשים נמי", שהרי אינם כתובים כלל בפסוק.
ואכן רש"י מפרש את שאלת הגמרא "אי הכי" כמתייחסת לדברי הגמרא בעמוד הקודם,
שם למדנו בקל וחומר מתירוש ויצהר, כי אין תורמים ממין אחד של דגן על מין אחר.
ועל כך שואלים: אם כך אתה דורש – הלא גם לענין כבשים ועזים יש קל וחומר
(שהובא במשנתנו) מחדש וישן, משם יש ללמוד שאינם מתעשרים זה על זה! (וראה ברבינו
גרשום).

אמר אביי ראשיתם רש"י (ד"ה ראשיתם) פירש שמילת "ראשיתם" מתייחסת למלה "דגן"
הסמוכה אליה, שיש ליתן ראשית לכל דגן ודגן. ולפי פירושו איסור הפרשת תרומות
ומעשרות מתירוש על יצהר, או מתירוש על דגן, נלמד כדברי הסוגיה לעיל (מתירוש על

אורח ההלכה
מעשר דגן ממוין על שאינו מינו אין מעשרים ממין על שאינו מינו. (רמב"ם ספר זרעים
הלכות מעשר פ"א ה"ו. שו"ע יו"ד שלא, עא–עב).

